

SEMPOZYUM AÇILIŞ KONUŞMALARİ

Takdim: Prof. Dr. Korkut TUNA – İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi Müdürü

Disiplinlerarası Şehir Çalışmaları Sempozyumu adı altında bir toplantı düzenlemeye teşebbüs ettik. Eksik olmasınlar, değişik disiplinlerden meslektaşlarımız, bilim adamları katkıda bulundular, çalışmalarını bizlerle paylaşmak istediler ve buna bağlı olarak da bir program oluştu. Katkıda bulunan ve destek olan herkese hoş geldiniz diyorum ve peşinen teşekkürlerimi sunuyorum. Şimdi açılış konuşmasını yapması için dekanımız sayın Taner Tarhan'ı kürsüye davet ediyorum.

Açılış Konuşması-I: Prof. Dr. Taner TARHAN – İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dekanı

DİSİPLİNLERARASI ŞEHİR ÇALIŞMALARİ İÇİN BİRKAÇ SÖZ

Değerli katılımcılar; günaydın... hoşgeldiniz...

Bendeniz, öncelikle sevgili meslektaşımız, dostumuz, sevgili Korkut Tuna'yı içtenlikle kutluyorum. Sosyoloji Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen bu bilimsel şölende "*Disiplinlerarası Şehir Çalışmaları*" irdelenecek. Bu, çok önemli, hayati bir konu. Dünyanın ve Türkiye'mizin de en önemli konularından... Bana göre, her bakımdan öncelikle İstanbul'u halledersek, bütün Türkiye'yi halletmiş oluruz... Bu bir ana formül... Şimdi burada Sosyoloğu var, Tarihçisi var, Arkeoloğu var, Coğrafyacısı var, Şehir Plâncısı var... Bu *bilimsel birliktelik* bizler için çok önemli. Konular da tam benim konum, bir bildiri verebilirdim, inşallah gelecek sefere...

Bu arada sevgili Baykan SEZER'i de rahmetle ve sevgiyle anıyorum, geçmişte, onunla da çok güzel çalışmalar yaptık... *Disiplinlerarası Çalışma*, günümüzde tüm *bilimlerin birlikteliği* dediğimiz çalışma sistemlerini bizlere şart kılıyor.

Rusya'sında, Kızıl Çin'de, bir başka deyişle, katı ideolojilerin egemen olduğu bu toplumların, başkent plâncılığında “meydan” fikri başka bir anlamla karşımıza çıkıyor: Başkent Moskova'nın ünlü “Kızıl Meydanı”, o meydanda dolaştığınız zaman, ezildiğinizi, yok olduğunuzu hissedersiniz. Orada, ulusal bayramlarda Kızıl Ordu resmi geçit yapar, üst loca'da Prezidyum, kodomanlar sıralanır, yâni bu devasa meydanda, “Egemen olan ideolojidir, birey değildir.” Kızıl Çin'deki Tiananmen Meydanı da hakeza. Yine binlerce yıl geriye dönüyoruz, eski dünyanın en önemli uygarlıklarının başında gelen Mısır'dayız. *Tanrı Krallar olan Firavunların görkemli piramitleri yanında da aynı duyguyu hissedersiniz.* Daha doğrusu onu size hissettirirler. Bu anıtsal mezar yapılarının “gözlemevi”, uzay rasathaneleri gibi nitelikleri, ölümsüzlüğü simgeleyen “mumyalar” iç içe geçmiş ayrıntılardır. Oysa yukarıda değindiğimiz gibi o piramitlerin yanında ezildiğinizi hissedersiniz, nokta bile olmadığını algıyorsunuz. Çünkü egemen olan Tanrı Kralın ezici büyüklüğüdür... Günümüzdeki, “batı tipi, Amerikan özentisi şehir plancılığındaki gökdelenler de, bana göre kapitalizmin ezici piramitleridir”. Bireyler için yapılan, oysa bireyi hiçe sayan, ezen simgelerdir.

Gördüğünüz gibi bu satırbaşları, felsefesiyle, sosyolojisiyle hem de yapısal özellikleriyle, *şehir çalışmaları* için bir yumaklar silsilesi olarak karşımıza çıkıyor. Bendeniz bunları, düşünmeniz, gerçekten düşünmeniz için aktarıyorum.*

Sizleri tekrardan kutluyorum. Bildiri verenleri, katılanları, sevgili öğrencilerimi kutluyorum, ama gönlüm bekliyor ki şu salon dolup taşsın...Çünkü, burada tartışılanlar, anlatılanlar, her sene tekrarlanan derslerden çok daha üstündür. Bunu da unutmayın, kıdemli bir öğretim üyesi olarak, bir hoca olarak söylüyorum... Sempozyumu açıyorum. Başarılar diliyorum, hepinizi sevgiyle, muhabbetle kucaklıyorum. Teşekkür ederim...

* M. Taner Tarhan'ın bu konularla ilintili son çalışmaları için bakınız: “Diverse Perspectives on the Anatolian Highlands”, *A View From the Highlands. Archaeological Studies in Honour of Charles Burney*, A. Sagona, Peeters, (ed.), Belçika, 2004, s. 335-342; “İstanbul Raporum'dan Satır Başları”, *Archaeological Essays in Honour of Homo amatus: Güven Arsebük için Armağan Yazılar*, M. Özbaşaran-O. Tanındı, A. Boratav, (eds.), İstanbul: Ege Yayınları, 2004, s. 231-244; “Çiğdem Demir'le Söyleşi - Tarihçinin Mutfağı: Prof. Dr. M. Taner Tarhan ile Eski Anadolu'dan Çeşitlemeler”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 125, 2004, s. 98-99.

*Açılış Konuşması-II: Prof. Dr. Korkut TUNA –İ.Ü. Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Araştırma Merkezi Müdürü*

Efendim, izninizle, konu hakkında birkaç kelime de ben söylemek istiyorum. İlk olarak belirtilmesi gereken şey, sosyolojide şehir konusunun en önemli konuların başında gelmesidir. Çünkü insanlığın yerleşik tarihi belli bir aşamadan sonra, bir manada şehirler tarihi olarak gelişiyor. Muhakkak ki, kırdan da çok önemli tarihî-toplumsal olaylar gelişmektedir. Ayrıca kır, uzun dönem nüfus açısından daha fazla kalabalıkları bünyesinde barındırsa bile, her açıdan daha kalıcı izlerin şehirlerin bünyesinde ortaya çıktığını ve barındığını görmekteyiz. Mimari ve sanat tarihi yanında, siyaset, bilim ve bunların bir çok göstergesi şehirlerde yer alıyor.

Kent sosyolojisi de bu bakımdan Batı'da erken serpiyen sosyolojiler arasında yer alıyor ama; "Sociologie urbaine" deyimini, Fransızca yayınlanan dergilerde ancak 1940'lı yılların sonlarından itibaren müstakil bir başlık olarak görebiliyoruz. Kitabiyat bölümlerine özel bir önem veren ve bu konuda belli temalara bağımsız başlıklar ayıran Fransız sosyoloji dergilerinde, şehir araştırmalarını konu edinmiş bazı kitapları bu başlık altında toplamaktaydılar. Durkheim, şehir konusu ile ilgili kitaplarının tanıtımını "sosyal morfoloji" başlığı altında yapmıştı.

Çünkü Batı açısından şehir önemli. Kendi tarihini, bilhassa yakın tarihini ve buna bağlı olarak da kazandığı özellikleri; burjuvazi ile temellendirdiği ve o burjuvazi de, şehirleriyle birlikte ortaya çıktığı için, Batı bir yerde şehirlerine dayanarak kendisini kentsel toplum olarak tanıtmaya kalkıyor. Böylelikle bir yanda sanayi olayının ortaya koyduğu bazı güçlükleri açıklama sıkıntısından kendilerini kurtarmış oluyorlar ve öte yandan da, kendilerine yani Batı'ya özgü bir olay olarak açıklamak imkanına kavuşmaktadırlar.

Ama şehir konusu onların bize anlattığı gibi, yalnızca belli bir döneme, yani, tarihlerinin son 200-300 yılına ait bir konu değildir. Ayrıca, Batılı araştırmacıların iddia ettikleri gibi, bir endüstri faaliyeti ile sınırlı da değildir. Klasik el kitaplarında, ilk şehirlerin M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotamya'da, bir müddet sonra da Nil Vadisi'nde, Pencap'ta ve Çin'de Sarı Irmak boylarında ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Ama bu ilklik bu bölgelerle sınırlı kalmıyor. Çünkü fakültemiz mensuplarının yaptığı çalışmalarda "ön-şehir" ya da "erken şehir" diyebileceğimiz yerleşim yerlerinin varlığı ile de karşılaşılıyor. Ben bu durumu gerçekten çok önemli buluyorum.

Rahmetli Baykan Beyin, onun tanıtmasıyla benim de kullandığım kaynakların başında gelen Gordon Childe'in gösterdiği biçimde ve sonra öğrencilerle seminerlerde ele aldığımız kitaplar çerçevesinde meseleye bakmaya başladıktan sonra; önce Mehmet Özdoğan'ın tebliğlerinde gördüğüm yeni verileri ışığında, sonra diğer meslektaşlarının çalışmalarında meselenin bize anlatıldığı ve bizim de o ana kadar bildiğimiz gibi olmadığını anladım. Şehir tarihi konusunda yapılan sonraki çalışmalar, katıldığım bazı toplantılar bu konudaki anlayışımı daha bir pekiştirdi. Bu durum belki de, Anadolu'ya özgü bir olay olarak karşımızda duruyor. O nedenle, şehrin tarihini daha da geriye götürmek söz konusunu. Bu da, tabii ki bir uygarlık meselesi olarak karşımıza çıkıyor.

Şehir, başlangıçta da ifade ettiğim gibi, sosyolojinin önemli bir konusudur, ama aynı zamanda disiplinler arası bir konudur da. Biz burada, gerçekleştirdiğimiz bu ilk toplantıda, ama belli acemilikler taşıdığının da farkında olarak, özellikle ulaşabildiğimiz kişilerin desteğiyle bu çatıyı çatmaya elimizden geldiğince gayret ettik. Ama önümüzdeki yıllarda bu çabayı daha da geliştirmek durumundayız. Çünkü disiplinler arası çalışmaların bir ayağı coğrafya. Gerçekten coğrafyacı dostlarımız, bu sempozyum için bize önemli katkılarda bulundular. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Disiplinlerarası çalışmaların bir başka boyutu tarih. Çünkü tarihçilerimiz de şehir tarihleriyle karşımızdalar. Bu sadece dünya açısından değil, Türkiye açısından da söz konusudur. Bir çok şehrimiz -örneğin Konya tarihi, Bursa tarihi gibi- hakkında monografik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar aracılığıyla şehir bağlamında uygarlığımızın, yaşadığımız serüvenlerin çerçevesi çizilmeye çalışılmaktadır. Ama daha önce belirttiğim gibi, klasik bakış açılarının dışına çıkmamıza izin veren, tarih öncesinden başlayan bir gelişmeyi de ele alan çalışmaları ihmal etmememiz gerekiyor. Ayrıca edebiyatımızda da şehir konusunun önemli olduğunu görüyoruz. İnşallah önümüzdeki yıllarda yapacağımız toplantılarda edebiyatçılarımız, romanlardaki şehir hayatı ile ilgili bilgiler verirler, 'şehrengiz' denilen şehirle ilgili şiirlerin, ilk bakışta anlaşılmaz gibi gelen o ifadelerle ne demek istendiğini bizlere anlatırlar diye umuyorum.

Şehircilik konusu da sosyolojiyle at başı gidiyor. Bu tür çalışmalar 1910'lu yıllarda karşımıza çıkıyor. Çok daha önceki tarihlerde yapılmış, şehircilikle alakasını kurabileceğimiz çalışmalar da var elbette. Şehri güzelleştirme, şehri biçimlendirme şeklinde de alınabilecek eski çalışmalar var. Ama şehircilik bir yerden sonra şehre müdahale edip şehre bir çeki düzen vermek açısından da neredeyse mahalle düzenlemesinden kent düzenlemesine ve ülke düzenlemesine

kadar “l’aménagement du territoire” biçiminde karşımıza çıkıyor. Tabii bu da beraberinde, şehir planlamacılığını ve şehir planlamasını getiriyor. Bu ele alış biçimi yakın dönemlerde önemli bir dal olarak ortaya çıktı. Şehirler artık planlanıyor, çünkü planlanmaları gerekiyor. Şehirler planlanırken de, esas planlanan, belki de biçimlendirilen toplumdur. Amaç, topluma çeki düzen vermektir. Bu açıdan baktığımız zaman sosyolojinin de katkılarıyla, aslında, şehirler topluma çeki düzen vermenin, toplumu biçimlendirmenin bir aracı haline geliyorlar. Hakikaten, sosyolojik açıdan özellikle Batı şehri üzerine yazılanlardan hareketle Batı toplumunu ve daha da ileri giderek geleceğin dünya kentinin nasıl bir kent olacağını ve Toynbee gibi tarihçilerin açıklamalarından yola çıkarak şehirler ekseninde dünyanın ileride nasıl bir biçim alacağını görmek de mümkün.

Bu dünyaya ve topluma şehirler aracılığı ile çeki düzen vermenin bir yeni boyutu da, küreselleşme çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Meselenin bu boyutu, ilki 1976 yılında Kanada’nın Vancouver şehrinde, ikincisi ise 1996’da İstanbul’da gerçekleştirilen HABITAT toplantılarında görülmektedir. HABITAT toplantılarının ilkinde, şehirlere, özellikle de sahip oldukları sosyal muhtevaya, daha çok hükümetler eliyle bir çeki düzen verme söz konusuydu. Ama hükümetler bu işi beceremeyip, her zaman gördüğümüz gibi ayak sürüyünce; o zaman İstanbul’da gerçekleştirilen ikinci toplantıda bunu sivil toplum kuruluşlarıyla ve buna bağlı organizasyonlarla çözmenin kaçınılmaz olduğu iddia edildi. Bu tür tartışmaları yansıtan komisyonların raporlarını okuduğunuz zaman, aslında şehirlere değil, topyekün bir topluma ve hatta şehir plancılığının da ötesine geçerek bütün bir dünyaya çeki düzen verme amacının söz konusu olduğunu görüyoruz. Bu bakımdan, günümüz dünyasına yeniden bir çeki düzen verilmeye çalışma konusunda şehirlerin önemli bir işlevi olduğunu anlıyoruz. Tarih boyunca her zaman birilerinin dünyaya çeki düzen verdiğini veya bunu amaçladığını biliyoruz. Romalılar gibi, Osmanlılar gibi. Günümüzde küreselleşme ile bağlantılı olarak değerlendirebileceğimiz gelişmeler açısından meseleye baktığımızda ise, her birimizin bir küreselleşmesinin olduğunu görüyoruz. Ama şimdi yaşanan küreselleşmeyi değerlendiren ele alışlarda, adı pek duyulmasa bile, başka bir deyişle şehrin adı anılmasa bile HABITAT toplantıları hakkında değerlendirildiği zaman, şehirler aracılığı ile, dünyaya düzen vermenin imkanlarının araştırıldığını görüyoruz.

8

Birkaç noktasına temas edebildiğim bu kapsamlı konuyu çeşitli boyutlarıyla derinlemesine ele almayı hedefleyen bu ilk toplantının başarılı geçeceğinden emin olarak, destek veren ve katkıda bulunan herkese çok teőkėkőr ediyorum.